

לדופקי בתשובה

בס"ד
עש"ק פר' כי תצא
שנת תשס"ט לפ"ק
שנה ז'
[כל הזכויות שמורות]

ידיל עיי חברת יגדיל תורה
שע"י ביהמ"ד דחסידי בעלזא
(סט. קילדס) לונדון יע"ו
בנשיאות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א
הערות והארות יתקבלו בתשרי
אצל העורך ח"י שלמה דוד קליין
בטל' פקס' 00442088090840

שאלה. חסידים ואנשי מעשה נוהגים צימים אלו לנדוק המזוזות. וישאלנו השאלה: **המסיר את המזוזה כדי לבדוק האם צריך לברך כשחוזר וקובעה.**

תשובה.

- [א]. אם נמצאו פסולות וקובע מזוזה אחרת, פשיטא שצריך לברך כשקובע מזוזה אחרת.
- [ב]. ואם נמצאו כשירות, אזי אם מחזירה רק לאחר יום, צריך לברך ברכה על קביעתה.
- [ג]. ואם מחזירה באותו יום שלא הסיח דעתו בינתיים, אזי לא יברך. אכן אם בודק כמה מזוזות, מהנכון שיחליף המזוזה של הפתחים של זה בזה, ואז שפיר יכול לברך.
- [ד]. נפלה המזוזה מעצמה על הארץ, כשחוזר וקובעה צריך לברך.

ספיקת הפוסקים בזה

כתב בפתחי תשובה יו"ד סי' רפ"ט (סק"א) וז"ל, כתב ברכ"י סי' רפ"ו אם הסיר המזוזה לבדוק ודעתו לחזור ולקבעה יש להסתפק אם יברך כשחוזר וקבעה - לשון לימודים א"ח סימן י"ד. והנה אין התשובה הנ"ל לפני וכתב לא ידעתי מקום הספק בזה אמאי לא הו"י זה כמו פשוט טליתו ע"ד לחזור ולהתעטף בו או בתפילין ע"מ לחזור ולהניחם ע"י באו"ח סימן ח' סי"ד בהגה ובסימן כ"ה סי"ב בהגה. ושמא י"ל דהכא לא הו"י ע"ד לחזור ולקבעה דשמא ימצא פסול ולכן נסתפק בזה. ונראה דאם נפל המזוזה מעצמו לארץ ורוצה לקבעה צריך ודאי לברך כמו נפל טליתו שם ופשוט הוא, עכ"ל הפ"ת. והעתיקוהו כמה אחרונים, ובכללם הקיצור שו"ע (סי' י"א סי"ו). וע"ע בדעת קדושים (סי' רפ"ט).

ובשד"ח (ח"ד עמ' 246) העתיק תוכן דברי הספר לשון לימודים ושם ביאר היטב את ספיקתו, וזה תוכן דבריו: מסתפק במוריד המזוזה לבדוק ונמצאת כשירה וחוזר וקובעה, ומביא לפסק מרן המחבר באו"ח סימן ח' לענין טלית ובסימן כ"ה ע"ב לענין תפילין דמוריד ע"מ לחזור ולהניח מברך, ומביא לדעת רוב הפוסקים שחולקים ע"ז (מצייין לרמ"א ומג"א וט"ו), ומבאר דאפילו למרן המחבר יש לומר דשאני הכא דלצורך המזוזה מורידה והו"י כאומר הביאו מלך דלא הו"י הפסק, וכן יש לומר להיפך דאפילו לדעת רוב הפוסקים הכא שאני כיון דאפשר שתמצא פסולה, ועוד יש לומר דהיכא דבודק משום שהגיע זמן הבדיקה הו"י כחולץ תפילין משום שנכנס לביהכ"ס, ומצייין להמג"א בסימן כ"ה סקכ"ב שכתב דאם ביהכ"ס אינו רחוק אפשר דלא הו"י הפסק, ומסיים: כתבתי ריש מילין לזכרון בין עיני ואי"ה אנופ"י ידי שנית בס"ד, ע"כ תוכן דבריו. ובשאר פוסקים מצינו בזה מחלוקת דיש שהכריעו בכל גווני לברך, ויש שחילקו בזה, וכמו שיתבאר.

דיעות הפוסקים - ובכללם מרן מהר"ש ז"ע - המחייבים לברך בכל גווני הנה השד"ח (שם) לאחר שהביא ספיקת הלשון לימודים, הביא בשם ספר אדמת קדש שהכריע לברך משום דבשעה שהסיר המזוזה אוי הו"י לו גם צד שהמזוזה פסולה וא"כ הסיח דעתו מזה ע"ש ראיותיו, והעתיקו גם בס' מחזה אברהם (שאלוניקי תקנ"ו, סי' ט' אות ל"ז).

ובספר בירור הלכה (קמא - יו"ד סי' רפ"ט) הביא מעוד כמה פוסקים המחייבים לברך בכל גווני, ה"ה: בספר מאורי אור (יומא דף י"א ע"א) כתב דפשיטא שמברך דהו"י כפשיטת טלית ותפילין, וכ"ד ספר מעורר ישנים (אות קע"ד ד"ה אם), וע"י גם בספר זכרונות אליהו (ח"א יו"ד מ' אות ה'). ובספר עמק יהושע אחרון (סי' ל"ה) כתב בזה"ל: "והה"ק רבינו שלום מבעל[א] וזלה"ה נהג לברך כשבדק המזוזה".

דיעות הפוסקים המחלקים במשך זמן מן הסרתה לחזרתה בס' ברכת הבית (שערי ברכה אות כ"ה ובשערי בינה אות י"ח וכ"ה) מכריע

דאם מחזירה תיכף אינו מברך דדמי ממש לפשט טליתו ע"מ לחזור וללבוש, ואם הפסיק זמן רב ומסיח דעתו ודאי צריך לברך דדמי לטלית שג"כ הדין כן. וע"ע בס' הליכות שלמה (ח"א פ"ד דבר הלכה אות י').

וכן פסק הגאון בעל כף החיים (סופר) בספרו קול יעקב על הל' סת"ם (סי' רצ"א סק"ז) וז"ל: דלא יברך, והיינו אם בא לקובעה באותה שעה תכף אחר הבדיקה אבל אם שהה בנתיים ועשה הסח הדעת שעסק בעסקים אחרים כל כהא יברך כשיבוא לקבוע אותה, עיי' בן איש חי הלכות שני"ב בפ' כי תבוא סוף אות ח". וכן פוסק הערוך השלחן (סי' רפ"ט סעי' ד') אלא שהוא כותב בזה"ל: ואם נוטלה מהפתח לבדוקה ונמצאת כשירה וחוזר וקובעה אין צריך לברך, כמו הפושט טליתו לפי שעה לחזור ולבושו ואינו מברך, ואם קבעה לאחר יום ודאי דמברך, עכ"ל. הרי דמחלק בין אם קובעה באותו יום או לאחר יום, ולכאורה צ"ב דאם מדמהו לטלית אזי כל שהסיח דעתו או שעבר זמן של ג' שעות לערך צריך לחזור ולברך (עי' שו"ע הרב הל' ציצית תפילין וסוכה, ובקצה"ש, ובשערי הלכה ומנהג, ובהליכות שלמה הל' ציצית). אך נראה פשוט דכוונתו הוא שאם קבעה לאחר יום בודאי הסיח דעתו מזה, ואכן אם הסיח דעתו אזי אף אם מחזירה באותו יום צריך לברך.

והג"ר שלמה גראס שליט"א דומ"ץ דחסידי בעלזא ב"פ, כתב לי בזה, וז"ל: ובעינינו בזה חשבתי שהדבר פשוט שחילוק גדול ביניהם, ואין לדמות ההפסק בבדיקת המזוזות לפושט טליתו, מכמה טעמים. א- הפושט טליתו הרי עצם פשיטת הטלית הוא מעשה הפסק והסיח הדעת ממצות ציצית, משא"כ המסיר מזוזות מפתח ביתו כדי ליתן לבדקן, הרי מעשה זו עצמה הוא עסק מצות מזוזה דכן ציווי חכמים שחייב אדם [אולי מן התורה] לבדוק המזוזות כדי לקיים מצות מזוזה כראוי, וממילא אין בהורדת המזוזה ונתינתם לבדיקה ובדיקתם, שום מעשה היסח הדעת, רק אדרבה יש בזה מעשה בקיום מצות מזוזה, וא"א לקרוא לזה היסח הדעת.

ויתר ע"כ הלא הבאיתי בספרי שם [מזוזות ביתך בפ"ח] מדברי הדעת קדושים ועמק ברכה שאין חיוב להעמיד מזוזות אחרים בשעה שנותן לבדוק מזוזותיו כי כן תיקנו חכמים שיש להורידם ולבדקם, ע"ש, ממילא אי אפשר לקרוא את הורדת המזוזה היסח הדעת, אלא אדרבה הורדתם ובדיקתם הוא חלק ממצות מזוזה, וממילא בודאי אין זה בגדר היסח הדעת כלל.

אמנם כמובן אם הוא משהה יותר מן הצורך הרגיל, ומסיח דעתו מהם וכמש"כ בשלן בלילה בלעד אם אז בזה הוא כבר עושה היסח הדעת וצריך לברך. גם יש מקום גדול לומר דאף כשמורידם בבוקר ונותנם לסופר ע"מ להחזירם בו ביום, הגם שהוא הולך לו למלאכתו וכיוצ"ב, יש מקום גדול לומר דאין בזה היסח הדעת שהרי מסרם לסופר והוא מטפל בהם במקומו ובודקם, לכן הגם שהוא הולך לו ומסיח דעתו מהם, מ"מ הרי העמיד את הסופר במקומו כשלוחו, שיטפל בהם עד שיחזור, ואין כאן היסח הדעת.

ועוד טעם גדול נראה לי לומר ולחלק בין טלית ושאר מצות שדנו בהם היסח הדעת בשיהו"י של שלש שעות, ובין מצות מזוזה, דדוקא בטלית שכשפושט טליתו הרי ביטל המצוה כעת, ותלוי בדעתו אם רוצה לחזור וללבוש להמשיך בקיום המצוה, שאם הוא רוצה יחזור וילבוש ואם אינו רוצה אינו חוזר ללבוש, ומאחר דתלוי בדעתו, לכן נתנו חכמים שיעור שלאחר ג' שעות הו"י היסח הדעת, משא"כ במזוזות הלא אין החזרת המזוזות במקומם תלוי בדעתו כלל, כי בעל כרחך חייב הוא להחזירם כי אסור לו להשהות ביתו בלי מזוזות, וע"כ חיוב החזרתם עצמה אינו נותן להיות היסח הדעת.

וכעין שמצינו בברכת הנהנין שכ' הפוסקים לחלק במשנה מקומו, דבאלו הדברים שהדין הוא שאינו צריך לחזור ולמקומו, אז יציאתו הו"י הפסק היסח הדעת, משא"כ בפת וכל דבר אשר צריך לחזור ולברך במקומו, אז חיוב החזרה שצריך לחזור במקומו, חיוב זה אינו מניח שיהיה ביציאתו היסח הדעת מאחר שחייב לחזור.

וכן הוא בזה דדוקא בטלית שאינו חייב ללבוש שנית, לכן אם הפסיק יותר מג' שעות הו"י הפסק, משא"כ במזוזות מאחר דחייב להחזירם בהקדם האפשרי, ואינו רשאי שלא להחזירם תיכף, לכן אין בהפסק של כמה שעות דין היסח הדעת מאחר

דחייב להחזירם.

יתר ע"כ נראה לדמות נידן דידן לדברי הטו"ז באר"ח סי' מ"ז סק"ו וס"ח לגבי ברכת התורה דאין היסח הדעת והפסק מחייב לברך שנית מאחר דחייב ללמוד יומם ולילה לכן אין ההפסקות והיסח הדעת מפסיקו, ואינו חוזר ומברך ע"ש, וכן הוא בזה מאחר דחייב מוזה הוא בכל עת ובכל שעה, וכשמורידן מוטל עליו לבדקם ולהחזירם תיכף, לכן חייב זה אינו מניח שיהא הפסק כדברי הטו"ז, ע"כ שפיר מסתבר דמחזירם בלי ברכה, ואינו דומה לדין הטלית כלל, עכ"ל במכתבו.

הדיעות שמחלקין בין מצאן פסולות לכשירות

בפוסקים הנ"ל מבואר בפשיטות דכל השאלה היא רק אם נמצאו כשירות, אבל אם בדקן ומצאן פסולות, וקובע מוזה אחרת במקומה פשיטא דמברך, וכ"כ בס' בירך את אברהם (דיני מוזה אות י"ז), וכן בס' אמרי שפר (כלל כ"א אות ב') ובס' נתיבי עם (ליו"ד כאן) כתבו דכשמצאן כשירות אינו מברך, ומוכח דכשמצאן פסולות מברך, וכ"כ בשו"ת השיב משה (סי' ח' בסופו) ומציינו גם הג"ר מאיר אריק במנחת פתים (כאן).

אלא ננסתפק שם בהשיב משה במחליף מוזה כשירה לאחרת, אי גם אז צריך לברך, ובשו"ת ישמח לב (אר"ח סי' י"ד) משיג עליו בזה וכתב בתקיפות דדבריו אין להם שחר ובודאי אף במחליף מוזה כשירה לאחרת צריך לברך. וכ"כ בס' מעורר ישנים (אות קע"א) ובס' זכר נתן (דף ק"א ע"ב), וכן דעת הגר"ש קלוגר זצ"ל בספרו שו"ת קנאת סופרים (סי' מ"א) ושו"ת טוב טעם ודעת (סי' רמ"ו) [ועי' בשו"ת הרא"ש שבסוף ספר קרני ראם על התורה סי' מ"ז], וכ"כ בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' רפ"ח) ועי' בשו"ת מהרש"ג (יו"ד סי' נ"ז) בשו"ת הר צבי (יו"ד סי' רל"ו) ובשו"ת מנחה בלולה (בדף ס"ז ע"א) שמאריך בזה ע"ש.

ובס' בירור הלכה (חלק ו' עמ' תפ"ד) כותב שכן מפורש בדברי הראב"י אב"ד בספר האשכול (ירושלים ח"א עמ' קצ"ד) שכתב ח"ל: "ובשעת כתיבה לא יברך ואי איכא מאן דבעי ברוכה שהחיינו הרשות בידו אבל ברכה לקבוע חובה מידי דהוה אתפילין ואציצית ואמעקה שמברך עליהן עובר לעשייתן (לא) וכיון שבירך בשעת קביעה תו לא צריך לברוכי דמוזה נהוגת בימים כלילות ואין לה הפסק שעה אחת אבל אם מסיר אותה מן הפתח ומניח אחרת במקומה כיון דאולא לה מצוה ראשונה צריך לברוכי על השנית" עכ"ל.

[ועי' בשו"ת שבת הקהתי (ח"ב סי' ח') שכותב בהעולה להלכה: כשמחליף מוזה והראשונה הי' כשירה לא יברך מאחר דהוי מחלוקת הפוסקים, ספק ברכות להקל, אבל אם המוזה הראשונה הי' פסולה, ודאי צריך לברך, עכ"ל. וראה בס' בירור הלכה (תליתאה) שכותב עליו: ואילו ראה כל מה שאני הבאתי בס"ד, לא הי' מסיק דהוי סב"ל אלא הי' מסיק דודאי יש לברך].

ובס' אשדות הפסגה (סי' ח') מצינו שיטה מחודשת מאוד, שכותב דאף בנמצאת פסולה וקובע מוזה אחרת אין לחזור ולברך

מסקנת ההלכה בזה

בקונטרס המוזה להג"ר בנימין זילבר שליט"א (נדפס בסוף ספרו בית ברוך על החיי אדם – וכן בספר בירור הלכה הקצר עמ' פ"ט לבנו הגרי"א שליט"א) כותב: הסיר המוזה לבודקה ומצאה כשירה וחוזר וקובעה מיד יש אומרים שצריך לחזור ולברך, ויש אומרים שאינו מברך וראוי לחוש לדעה זו שספק ברכות להקל, ואם בודק כמה מוזה נכון להחליף המוזה של הפתחים של זה בזה ואז שפיר מברך לכו"ע. וכל זה דוקא בבדוק וחוזר וקובע מיד לאחר הסרת המוזה אבל אם הולך לטופר ומשאיר לבדיקה בעת שיתפנה הסופר וחוזר וקובעה כעבור כמה שעות וכדומה שמסיח דעתו ודאי מברך לכו"ע. בדק המוזה ומצאה פסולה וקובע מוזה אחרת ודאי מברך וכן כל שמחליף המוזה וקובע אחרת מברך. חלק מדבריו העתיקו גם בס' פתחי שערים החדש על הל' מוזה (רפ"ט אות י"ב).

וזהו כהכרעת הכף החיים והערך השלחן [כפי שביארנו] וסייעתם, וראה בקונטרס מוזהות ביתך להג"ר שלמה גראס שליט"א (פרק ח') שכן הוא דרך ההוראה שאם מחזירו באותו יום אינו מברך ואם מחזירו לאחר יום מברך, וכמש"כ בערוה"ש, ואם נמצאו פסולות או אפילו אם לא נמצאות פסולה אלא שהי' לו בה שאלת חכם והכשירה, מ"מ הרי הסיח דעתו מלהחזירה בינתיים, ומסתבר דמברך בשעת החזרתה.

אכן נראה למעשה דאף אם מחזירו באותו יום אם בודק כמה מוזהות שיחליף המוזה של הפתחים של זה בזה, [וכמש"כ הגר"ב זילבר, ומקורו ביוסף אומץ סי' תע"ח שכתב שראוי לעשות עצה שיוכל לברך לכו"ע], דהרי דעת כמה פוסקים דמברך בכל גווני, וכן נהג מרן מהר"ש ז"ע כמשנת"ב, ומאחר שנתבאר שאם מחליף המוזהות זו בזו דעת גדולי הפוסקים דפשיטא שיוכל לברך, ממילא נכון

לעשות כן לאפוקי נפשי מפלוגתא. וכן השיב בעל שו"ת שרגא המאיר בשו"ת נחלת פנחס (ח"א סי' א' אות קט).

שאלה. ברכת בורא נפשות האם היא פוטרת ברכת על המחיי.

תשובה. הסכמת הפוסקים דאינו פוטר, ולכן אם בירך בטעות ברכת בורא נפשות במקום שחייב לברך מעין שלש, אומר בשכמל"ו וחוזר ומברך כהוגן. אולם אם אכל פירות מז' מינים, ואכל גם פרי שאינו מז' המינים אך ברכתה ג"כ העץ, אי"צ לברך ברכת בורא נפשות דברכת על העץ יפטרנו.

בכנסת הגדולה (סי' ר"י) מבואר דאם בירך בורא נפשות במקום ברכת מעין שלש, דיצא, אך המג"א (בס"י ר"ב סק"ו) הקשה עליו ודעתו דאין ברכת בורא נפשות פוטרת ברכת על המחיי (ע"ש בלבוש"ר ובמחה"ש).

ובביאור הלכה (סי' ר"ב סי"א ד"ה ובורא נפשות) כתב ח"ל: ואם אין לו אלו דברים לפטור את המי פירות [שספק אם צריך לברך אחריהם מעין ג' או בורא נפשות, וכתב השו"ע שלכן יאכלו פרי מז' מינים וגם ישתה מים וכו'], דעת הכנה"ג שמברך בג"ר ודיו וכו', והמג"א מפקפק בדינו דכנה"ג, ועיין בס"ס ר"ח משמע דעתו שלא לברך כלל בזה [מפמ"ג], וכן משמע קצת בב"י וב"ח דאין לו תקנה כלל וכו', עכ"ל. ומה שציין למג"א ס"ס ר"ח, היינו ששם כתב דאם אכל פרי שספק אם ברכתו מעין ג' לא יברך בג"ר שיש בזה חשש ברכה לבטלה.

אמנם יש להקשות על דברי המג"א, מהא דהסכים בעצמו להכנה"ג בס"י ר"י שאם אכל חצי זית מז' מינים וחצי זית אחר מברך אחריהם בג"ר, ולכא"ו לפי מה שכתב לעיל משמע דאין שייכות לבורא נפשות רבות עם ברכת מעין שלש, וכבר הקשה כן בהגהות רע"א בס"י ר"י, ונשאר בצ"ע. ועי' בס' מחשבת חיים סי' מ"ג (להגר"ח שמרלר שליט"א) מה שמתרץ בזה, וע"ע בס' שערי ברכה (איוערבאך, סי' כ"ו).

ולמעשה מצינו במשנ"ב בכמה מקומות שפסק כדברי המג"א שאין ברכת בורא נפשות רבות פוטר ברכת מעין שלש. עי' משנ"ב סי' ר"ב סקמ"ב וסקנ"ה, סי' ר"ח סקס"ב בשם אחרונים.

ועי' גם בס' ליקוטי מהרי"ח (סדר ברכת הנהנין) שכתב ח"ל: "ודע דהמוני העם טועים וסוברים שברכת בורא נפשות היא ברכה כוללת, ובעצמי שמעתי מאיזה המוני עם מחמת שלא ידעו בע"פ לומר מעין שלש אמרו ברכת בור"ג, וראוי להזהירם על זה, כי אפילו בדיעבד אין יוצא בזה, וגם הוי ברכה לבטלה, וכן משמע מכל הפוסקים" עכ"ל.

שוב יצא לאור קובץ נור התורה (י', עמ' רע"א) ושם כותב חכ"א להוכיח מדברי תוס' והרא"ש ועוד ראשונים בברכות ל"ז ע"א דלא הוי ברכה כללית כשהכל, ע"ש ודוחה שם מש"כ בס' וזאת הברכה בירור הלכה ל' להוכיח מדבריהם להיפך.

אמנם יש הסוברים שבמקום שאין לו סידור ואינו יודע ברכת מעין שלש בע"פ, יכול לסמוך ולברך ברכת בורא נפשות, עי' בס' וזאת הברכה ובס' פסק"ת שהביאו הדיעות בזה. ועי' שו"ת מנחת פרי (ח"א סי' כ"ג) מה שהעיר ע"ז.

אולם אם אכל פירות מז' מינים, ואכל גם פרי שאינו מז' המינים אך ברכתה ג"כ העץ, אי"צ לברך ברכת בורא נפשות דברכת על העץ יפטרנו כיון שגם היא פרי עץ היא, כמבואר בשו"ע סי' ר"ח סעי' י"ג.

לעזר לב

החייב ללמוד הלכות חג בחג, כולל גם הלכות תשובה

"ציון שפעם לביל ערב יום הכפורים לאחר שנפטר רבינו [הגר"ש] איוערבאך זצ"ל] משואלים רבים שצבאו על פתחו, נענה לבני משפחתו ואמר, ב"ה רבו כ"כ בדורנו מבקשי דבר ד' זו הלכה, ומדקדקים בכל פרט ופרט, ובפרט בהלכות חג בחג, אך ראו נא כי מכל השאלות שנשאלתי הלילה, לא עסקה אף אחת בהלכות תשובה, שהיא מצוות היום, ומי יתן ויתכשר דרא לעסוק כראוי גם במצוה זו שהלכותיה מרובות, ופוק חזי כמה טרחו ויגעו בה רבותינו הראשונים ושאר הקדמונים ז"ל, ואף חיברו עליה חיבורים מיוחדים, וא"כ כמה עלינו להתבונן ולעייין היטב לידע אופן קיומה כהלכתה".

הליכות שלמה מועדים (פ"ג ארחות הלכה הע' 10)

לדופקי בתשובה

בס"ד
עש"ק פרי' כי תבוא
שנת תשס"ט לפ"ק
שנה ז'
[כל הזכויות שמורות]

ידיל עיי חברת יגדיל תורה
שע"י ביהמ"ד דחסידי בעלזא
(סט. קילדס) לונדון יע"ו
בנשיאות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א
הערות והארות יתקבלו בתשרי
אצל העורך ח"י שלמה דוד קליין
בטל' פקס' 00442088090840

יבאר דמותר להשתמש בקופסאות שימורים שימוש חוזר
הנה ידועים דברי החזו"א (שבת סי' נא סק"א) דקופסאות שימורים "דסתום מכל
צד לאו כלי הוא וכשעושה לו פתח נעשה כלי", ונמצא דכשפותח הכלי נעשית
הכלי ע"י ישראל ואין צריך טבילה. והמצאה זו כתב כבר רב אחד בירחון "המאור"
היו"ל בארה"ב (ח' ניסן תשט"ו) והוסיף דא"כ כשקונה קופסא שאין עליו שם כלי
גרע מקונה מתכת מעכו"ם ועשאו כלי דמעולם לא חל עליו חיוב טבילה כמו
שפסק הרע"א יו"ד סי' ק"ב סק"ו, ע"ש.

אמנם בחוברת אחרת (מחודש תמוז תשט"ו) דוחה זאת רב אחד ומנימוק דזה
דוקא לענין שבת שהתם תלוי בתיקון מנא, אבל דין טבילת כלים שאני שתלוי
להלכה בהשתמשות הכלי, ע"ש. וכתב ע"ז בשו"ת צ"ץ אליעזר (ח"ח סי' כ"ו):
אולם לדעתי אין מקום לדיחוי זה, שהרי היסוד שקובע החזו"א בזה הוא משום
דסתום מכל צד לאו כלי הוא וגבי טבילת כלים הודגש בגמ' ובכל הפוסקים דבעינן
בוה כלי.

ואמנם גם הגרשו"א הסתפק בסברא זו מתחלה (עי' שו"ת מנחת שלמה מהדו'
אוצרות שלמה ח"ב סי' ס"ו אות י') אך לבסוף הכריע להקל בשש"כ (פ"ט הע' מ"ב
ובמילואים) דכיון דהאפשרות להשתמש בכלי להוציא ולהכניס לצורך הסעודה
נעשו רק ע"י היהודי, ונראה דלגבי טבילת כלים צריך לדון מי הפך את הדבר
שיהא ראוי לשימוש, עכ"ל.

[אמנם צע"ג דבס' טבילת כלים (פ"ד סוף הע' יט) וכ"ה באורחות רבינו (ח"ג
עמוד פה אות נו) הביאו מהגר"ח ק שהחזו"א לא התיר להשתמש בקופסאות
שימורים שימוש חוזר, וצ"ע].

ובשו"ת אור לציון ח"א סי' כ"ד כותב עוד ביותר מזה גם לגבי צנצנות של קפה
נמס וכיוצא"ב שקונים מהעכו"ם דאינם צריכים טבילה, כיון שבשעת הייצור אינו
נחשב לכלי רק בשעה שחושב הישראל הקונה להשתמש בו ולעשותו כלי רק אז
חל עליו שם כלי והרי הוא ברשות הישראל כבר, וברשותו נוצר כלי, בכה"ג לא
בעי טבילה, ובפרט בכלי זכוכית שחיוב טבילתן דרבנן דיש להקל כאמור, עכתו"ד.
וצ"ע דהרי בזכוכית של קפה בודאי גם קודם פתיחתן מקרי כלי, ולא מחשב
שהישראל עשה הכלי, ואולי סברתו כסברת האג"מ שנביא בסמוך.

היתירו של המהרי"ל דיסקין,

וההיתר כשאינו צריך את כל מה שהוציא להחזיר הנשאר

כתב בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קו"א סי' ח' אות קלו) וז"ל: ודע דבקונה כלי עם
משקה אין צריך לשפוך המשקה ולהטבילו, דשב ואל תעשה הוי ולא נקרא שימוש,
עכ"ל. והסבר הדברים הוא, דחיוב הטבילה הוי רק אם היהודי ממלא הכלי, אבל
לרוקן אפילו הרבה פעמים, כיון שמוציא בכל פעם קצת וקצת, לא נקרא
השתמשות רק אדרבה היפוך השתמשות שמריק האוכל מתוכו, ואין על זה חיוב
טבילה, ומכאן סמכו העולם להיתר כל בקבוקי משקאות של עכו"ם להשתמש בהם
קימעא קימעא. וכך הביא בס' טבילת כלים (פ"ד הע' י"ד) מירחון המאור שכן כתבו
בשם כמה רבנים, וכן כותב בס' זה השלחן (ח"א בהערות ליו"ד סי' קכ).

וכתב הגרשו"א (בשש"כ שם ובס' טבילת כלים פ"ד סוף הע' טז) ומסתבר דגם
כשמחזיר את העודף לא נחשב עדיין כשימוש בכלי סעודה להצריך טבילה, אלא
רק כהמשך למצב הקודם וכאילו הוא מחזיר לתוך ערימת קפה שבתוך עטיפה של
נייר, ולא מקרי כהשתמשות חדשה אלא כמגלה דעתו דזה אינו צריך. שו"ר בס'
הבית בכשרותו (עמ' ק"ה) שדעת הגריש"א שליט"א והגרשו"ו שליט"א להחמיר
בוה.

עוד סברא להחזיר בקופסת קפה

והנה מלבד ההיתר של הגרשו"א להחזיר את העודף, מצינו היתר נוסף לגבי קפה
בשו"ת טוב טעם ודעת (מהדו"ג ח"ב סי' כ"ב) ע"ש שנשאל על ריחיים של קאוי
ששוחקין בו הקאוי, והשיב שאין צריך טבילה, ומנמק הטעם מפני שקאוי לא נקרא

הקדמה: לפני שנבאר התשובה הבא, יש להקדים ולהעיר, שישנם
הסוברים דלשימוש הראשון בכל כלי א"צ טבילה, אבל זה טעות, דכלי
העומד להתיקיים להשתמש בו כמה פעמים, אסור להשתמש בו בלא
טבילה אפילו עראי, ומחוייב טבילה אף לפעם הראשון, ואסור
להשתמש עם הכלי קודם שיטבול, ורק כלים העשויים לשימוש חד
פעמי מותר להשתמש בהם פעם אחת בלי טבילה, ואכן אם מתחילה
יודע שישתמש בהכלי החד פעמי כמה פעמים, צריך טבילה כבר קודם
השימוש הראשון [וכמו שכתבנו במקו"א לגבי טבילת כלי אלומיניום] ומעתה
נשאלת השאלה הבא.

**שאלה. קנה צלוחית עשקין או קופסת שימורים אצל
הגוי, האם לאחר שהתרוקנו מותר להשתמש בכלים אלו
בלי טבילה.**

**וכגון בדבר המצוי כשיש ב' בקבוקים שאינם
עלאים בטלימות, אזי טורקים טבבוק לבקבוק, האם
מותר לעשות כן בבקבוקים מזכוכית, וכן נוגע שאלה זו
בקידוש לשפוך עיין הקידוש חזרה לתוך הבקבוק.**

תשובה:

[א] בקופסאות שימורים (tins) מודלגבי שבת לא נקרא כלי,
נמצא כשהישראל פתחן הוא עשה הכלי, וממילא הוא
כלי שנעשה ע"י ישראל ואין צריך טבילה.

[ב] ולגבי בקבוקים מזכוכית, תלוי בהטעמים שנתבאר
בפוסקים בהיתר השתמשות בכלים אלו [היינו מלבד
הטעם שנעשו רק לשימוש חד פעמי]. ומתחילה נבאר
הטעמים בקצרה, ואח"כ נבאר הנפק"מ היוצא מכל טעם.

א) יש שכתבו הטעם משום שהורקה מכלי לא נקרא
השתמשות, רק אדרבא היפוך השתמשות שמריק האוכל
ממנו (מהרי"ל דיסקין, קובץ המאור, זה השלחן ועוד). ומ"מ גם לפי טעם
זה, אם הוציא למשל קפה מהזכוכית יותר ממה שצריך
מותר להחזיר המותר, דאין זה נחשב כהשתמשות חדשה
אלא כמגלה דעתו דזה אינו צריך (הגרשו"ו אויערבאך זצ"ל).

ב) יש מי שכתב הטעם שהכלי בטל להמשקין ונמצא
שלא קנה כלל הכלי מהעכו"ם, ורק אצל הישראל נעשה
כלי (אג"מ). עוד כתב דכיון דהמוכר לא הוי מוזיל כלום
מהמחיר אי לא קנה הצלוחית, נמצא שאצל הגוי לא הוי
להכלי שום חשיבות, ונעשית הכלי רק אצל הישראל (שם).

ג) יש שכתבו להחזיר מטעם דכשקונה כלי כזה אינו רוצה
לקנות הכלי ורק תוכנה כדי שלא יצטרך לטבולה, וכענין
שאמרו איסורא לא ניחא לוי' למיקני (שו"ת פרי השרה, חלקת
יעקב ועוד).

ומעתה לענין שאלתינו, לפי טעם הראשון יהא אסור
להשתמש בהכלי שימוש חוזר, דהיינו להוריק מכלי אלא
כלי וכדומה, ולדבריהם גם יהא אסור להחזיר קצת מיין
של קידוש לתוך הבקבוק, וכן החמירו בזה כמה גדולים.
ולטעם השני יהא מותר בכל זה. ולטעם השלישי יאמר
בפירוש כשמשתמש בה שימוש חוזר שאינו רוצה לקנות
את הכלי.

ויש להעיר שכל זה הוא דוקא בבקבוק של זכוכית, דבקבוק של פלסטיק
אין צריך טבילה.

אוכל נפש כיון שאין ראוי לאכלו כך רק ע"י המים וכו', ועפ"י נמצאנו למדין היתר מרווח להשתמש בזוכית של הקפה בלי טבילה, גם בלי היתור של המהרי"ל דיסקין.

לדבריהם יאסר להוריק מכלי אל כלי, וכן לשפוך לתוכן ממי הקידוש והנה לפי דברי המהרי"ל דיסקין לא מצינו היתר רק להוריק מהכלי עצמו, אבל להוריק מכלי אל כלי לא יהא מותר, ואכן כן הביא בקובץ נור התורה (ו' – עמ' רפח) שהגרי"א קוטלר זצ"ל הקפיד בזה, וכן הגאון מדעברעצין זצ"ל כשנשאל ע"י השיב שאינו יודע שום היתר בזה. וכן יוצא מדברי הגרשו"א הני"ל שלא היתר להחזיר את הקפה [ע"י גם בשולחן שלמה ה"ל שבת ח"ג סי' שכ"ב בהערות].

ועפ"י יאסור גם לשפוך מיין של קידוש חזרה לתוך הבקבוק כדי להחזיקה לקידוש היום ולהבדלה, וכן שמעתי שיש מחמירים בזה, רק מייחדים בקבוק מיוחד שנטבל בשביל זה. ובשלמה להכניס איזה טיפין מים לתוך הבקבוק קודם קידוש בזה יש לומר שאין זה חשיב למלאות, דלמלאות הכוונה שמכניסו כדי שיהיה שם, שממלא הכלי משום שרצה להחזיק שם מה שממלא בו, אבל בנידון דידן שמכניסו כדי שיוכל תיכף להוציא היין משום, אין זה נקרא למלאות אלא לרוקן. אבל ביין של קידוש דאדרבה רוצה להחזיקה שם בזה יהא אסור.

היתירו של האג"מ, ולדבריו יהא מותר בכל הני"ל

בש"ת אג"מ (י"ד ח"ב סי' מ') כותב ב' טעמים להקל א' משום דהכלי נבטל להמשקין דמצינו לענין מע"ש דבכרי יין סתומות יצא קנקן חולין בפ"א דמע"ש מ"ג, ובולף לקנקן מע"ש סתם גפן קנה מעשר בפ"ג ממע"ש מ"ב. ויש להקנקן דין עור של בהמה ונמצא שלא קנה מהעבורים כלי כלל, ורק אצל הישראל נעשה כלי שליכא ע"ז דין טבילה. ואף אם היו כלים שלא נעשו ביחוד להכניס שם המשקים למוכרם יחד ואח"כ הכניס לתוכן המשקין וגפן, נמי הא באופן זה הוא מתני' דפ"ג ממע"ש שנמי נבטל הכלי למשקין המע"ש וקנה מעשר. ובעצם ליכא במדינתנו מציאות כלל שכל הקנקנים והצלוחיות נעשו ביחוד בשביל הפעקטערי שעושה היי"ש להכניס שמה היי"ש, ולפעקטערי דשאר משקין להכניס אותן המשקין שעושה.

עוד כתב להקל כדן חותלות של תמרים וגורגרות שיותר לחתוך אפילו גופן של חותלות, ע"ש שדן אפי' לדברי המג"א שם וכו', וכתב: וא"כ מסתבר באלו הקנקנים וצלוחיות שהמוכר אינו מויל אף פרוטה אחת כשאחד ירצה לקנות בלא הקנקן, הרי אצל המוכר הוא ממש כקליפת אגוזים אף אם נימא כמסקנתי להמג"א, דהמוכר הא ודאי לא החשיב זה לכלי, ורק לענין שבירה בשבת תלוי בהלוקח שכיון שלדידה נחשב כלי אסור דאף אם נחשבה לכלי הנעשה ממילא בלא כוונה נמי אסור. אבל לנין טבילה הא תלוי בנכרי המוכר שאם הוא לא החשיבהו לכלי אלא לקליפה הרי אין להחשיב אותו כלי של הנכרי שלקח ממנו כיון שלא היה אצל הנכרי בחשיבות כלי וכו'. ומסתבר שגם הצלוחית של קאפא וכדומה אף שאפשר ליתן אותם בנייר, נמי כיון שעכ"פ הם ניתנים בצלוחיות ונמכרים דוקא עם הצלוחית נמי הוא כמו צלוחיות של משקין, וטעם השני שהוא בחשיבות קליפה הרי נאמר עיקרו בדברים יבשים כתמרים וגורגרות, עכ"ל. ועפ"י מותר בכל הני"ל.

היתירו של הפרי השדה ודעימי' דלא ניח"ל למיקני כלל הצלוחית

בש"ת פרי השדה (ח"ב סי' ק"ט) נשאל נמי אי מותר להשתמש שימוש ראשון בבקבוקים כאלו כיון שהיו כלי של גוי, וכתב שם לחדש להיתר עפ"י"מ שכתב ה"טו (א"ח סי' תמ"ח סק"ג) דגוי שהכניס חמץ לביתו של ישראל לא אמרינן דחצרו קונה לו, כיון דאיסורא לא ניחא ליה למקני. ולפי"ז גם בנידון דידן אמרינן דאיסורא לא ניחא ליה למקני, וא"כ כשקונה הכלי אמרינן שקונה רק תוכנו ולא הכלי כשלעצמו כדי שלא יגיע ע"י לידו משול של השתמשות בכלי בלי טבילה, והוי כאילו מכיון רק לשאלה ולא לקנין, ומכיון דכלי ששאל מגוי אינו צריך טבילה, א"כ אינו מחוייב בטבילה עכתו"ד, והוא מחוק סברא זו בכמה ראיות והוכחות. וכן חיזק דבריו בש"ת חלקת יעקב (חיו"ד סי' מ"ב במהדו"ח), ועי' גם ש"ת משנה הלכות (ח"י סי' ק"ב). ועי' לשון הערוך השלחן (סי' קכ סעי' מה).

והנה אף שהם דיברו על ההשתמשות בשימוש ראשון, אולם ההיתר הני"ל מועיל גם לשימוש חוזר, ואף שעכ"פ ניכר מתוך מעשיו שחפץ בו, מ"מ עיי"ש בחק יעקב בה"ל פסח (סק"ט) שכותב דאף אם משתמש בו אח"כ, אם אומר בפירוש שאינו חפץ לזכות בו, אמירתו מהני שלא יהא כהוכיח טופו על תחילתו שרעתו היה לקנותו. וממילא גם כאן יאמר בפירוש פעם אחת שאינו רוצה לקנות הכלי, דבכל פעם שקונה בקבוק כזה, כוונתו לקנות רק תוכנו ולא הבקבוק

כשלעצמו.

ובקובץ נור התורה (שם) העיר חכ"א שעדיין לא יצאנו מידי סבך הספק בשלימות, דהתייח כשישראל קונה כלי מגוי, ומכיון שלא לקנות שפיר נשאר הכלי ברשות הגוי, אבל כשקונים כלים מלאים מאכלים ומשקאות מישראל שקנה הבקבוקים מעבורים הרי הבעה"ב הישראל כבר קנה הכלי מן העבורים קנין גמור ונתחייב בטבילה, ונמצא שישראל זה משתמש בכלי שיראל אחר, בלא טבילה, והגם דמכיון שלא לקנות, וגם ישראל הראשון קנאו לסחורה ולא לאכילה, וכבר כתב המחבר י"ד סי' קכ סעי' ח' דיש מי שאומר שאין צריך השני לטובלו בכה"ג, מ"מ הרי ה"טו (שם סק"ו) והש"ך (סקט"ו) חששו בזה להחמיר לדעת האו"ה לטובלו בלא ברכה.

וכתב שם דמ"מ יש לצדד בזה להקל עפ"י הבינת אדם מובא בפתחי תשובה (שם סק"ט) דבכלי זכוכית יש להקל בזה במקום צורך שבת או אורחים כיון דאינו אלא דרבנן, וכתב בדרכ"ת (סק"ע) דהעולם נוהגין להקל בזה כשנוסעים על הדרך ושותם בכלים של בעל המזוג, על סמך זה כיון שהם קנאוהו לסחורה, והגם דעדיין יש מקום להחמיר בזה, מ"מ די בזה ליישב מנהג העולם, עכ"ד.

ש"ר שכבר קדמו בזה בש"ת שבט סופר (חיו"ד סי' י"ז) מובא בדרכ"ת (סק"פ) ע"ש שנשאל ע"ד זאדא פלאשען דשכיחי האידינא טובא מפני מה לא טובלים אותן כמו כל כלי סעודה דצריכים טבילה, וכותב במסקנתו להתיר עפ"י דה"ב בסי' ק"ב סעי' ח' דאם לקחו הראשון לסחורה ולא להשתמש בו והשאלו לישראל אחר א"צ טבילה, ואף שהאו"ה מחמיר וה"טו והש"ך כתבו דיש להטבילו בלא ברכה י"ל דלא החמירו אלא בכלי מתכות דצריך טבילה מה"ת אבל בכלי זכוכית דהוי רק מדרבנן יש לסמוך על המחבר והרמ"א דלא צריך טבילה כלל, עכ"ד.

ובש"ת צ"א (שם אות ב') כותב ע"ד: אמנם ראיתי מה שמשיג עליו בש"ת לבושי מרדכי חיו"ד סי' פ"ג, אבל הרואה יראה דאין בהם בכדי השב, ועי' גם בש"ת מהרי"ץ (דושינסקי) סי' ע' מה שדן בדברי רבו השבט סופר ובדברי חמו הלבושי מרדכי ע"ש.

וכן מצרף להתיר את דברי התשו' בית יהודה (חיו"ד סי' נ"ב) להקל בטבילת כלים פלאשען של זכוכית, כיון דאין משתמשין בהם לשותות בהם ממש וגם אין מבשלין בהם. ומצאתי בתשו' זכר שמחה (סי' ק"ד) שפסק כדברי הבית יהודה לגבי הסאדא פלאשען, ע"ע בקובץ זרע יעקב – סקווירא גליון כ"א, קובץ שערי הוראה ח"ב עמ' קטו וח"ד עמ' קסו.

שאלה קני"ל דבק"ש וכן בברכות צריך להשמיע לאזניו מה שאומר, ויל"ע אם הוא שיעור בדיבור או שצריך שישמע בפועל, והנפק"ע יהא כאשר מוציא פניו אך אינו שומע מחמת רעש.

תשובה. מצינו בשפתי חכמים שכתב דמ"ש"ה במכת צפרדעים הי' צריך משה לצעוק אל ה' כי לא יכול היה להשמיע לאזניו מחמת רעש הצפרדעים. ומ"מ להלכה למעשה צ"ע.

בהליכות שלמה (ח"א פכ"ב סעי' ד') מובא: הנמצא במקום שיש רעש גדול, יש להסתפק אם צריך להגביה קולו עד כדי שישמיע הברכה לאזניו, דלכאורה נראה פשוט דדין זה שצריך לכתחלה להשמיע לאזניו הוא ענין של מציאות, שישמיע לאזנו בפועל, ולא רק גדר בדיבורו אם חשיב כמדובר בקול או לא, וכן נראה ממה שאמרו (ברכות י"ג ע"א) "השמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיו", ואם לא השמיע לאזניו בפועל לא קיים דין זה, אך מ"מ למעשה צ"ע.

ובהגהות שם מביאים נכדיו שכן הסתפק בזה בחדס לאלפים (סי' ס"ב), והורה פעם הגרשו"א לשואל למעשה שאין צריך לחוש לכך, אלא יאמר בקול כרגיל, ולא יגביהו יותר מדאי, ע"כ.

בס' דרך שיחה על התורה ח"א (מקבץ תשובות וכו' מהגר"ח קנייבסקי שליט"א אשר השיב לתלמידו הגר"א מן) פר' וארא [עמ' רכ"ה] כותב: דברתי עם הרב לגבי הדין שצריך להשמיע לאזניו, בקריאת המילה ובקריאת שמע, אם הוא רק שיעור בדיבור או שצריך שישמע בפועל, והנידון היה כאשר מוציא מפיו אינו שומע מחמת רעש המולה, דינו מזה, ואמר לי שמתסבר כי הוא רק שיעור בדיבור. אבל ר' יחיאל לדרמן ז"ל היה אומר בשם השפתי חכמים, כי למה במכת הצפרדעים היה צריך משה לצעוק אל ה', כי לא יכול היה להשמיע לאזניו מחמת רעש הצפרדעים, ע"כ.

וזה לשון השפתי חכמים פר' וארא (ח,ח) "מקשים העולם למה שינה הכתוב בצפרדעים ויצעק משה אל ה' ובשאר מכות כתיב ויעתר משה אל ה'. וי"ל משום דאמרינן המתפלל צריך להשמיע לאזניו מה שמוציא מפיו, וכאן היו הצפרדעים צועקים כמו שכתב רש"י בסמוך והצריך להרים קולו בתפלתו כדי שישמיע לאזניו את תפלתו".

[וראה קובץ הערות למס' יבמות (סי' מ"ח אות י"ד, ובנדמ"ח היא באות תמ"ח) שכותב לענין מגילה: "ולפי"ז נראה דאפילו במדבר ושומע אם סתם את אזניו וקרא ולא השמיע לאזניו לא יצא השומע ממנו". וע"ע בשע"ת סי' תרפ"ט (סק"ב) ש"ת חקי חיים (ח"ג סי' ט) וש"ת שבט הקהתי (ח"ז סי' ע"א)].

